



40 år
Malax
musei-
förening

10 år
Välling-
klockan

Vi har
firat i
arbetets
tecken!

Vällingklockan,
Brinkens museum.
Gjuten av gelbgjutare
Matts Mattsson Svedberg.



Långfors kvarn – ett kulturarv
som museiföreningen förvaltar.

God Jul – Gott År 2012!

Museiföreningens styrelse tackar alla som på något sätt gynnat verksamheten 2011. Vi ser fram emot ett fortsatt gott samarbete år 2012!

Ordförandens spalt

Äterigen nalkas vi slutet på ett verksamhetsår. Under sommarens lopp har det sjudit av aktiviteter på våra museer och verksamhetspunkter. Vi har kunnat glädjas åt en stadig ström av besökare. Det verkar som om speciellt båtmuseet skulle ha fått god vind i seglen under de senaste åren. Antalet besökare ökar från år till år och folk kommer i såväl stora grupper som i mindre sällskap. Den bästa reklamen är utan tvivel den, som sprids från man till man. Man hör om vårt museum från andra, som besökt oss och uppmanar vänner och bekanta att besöka museet och själva uppleva det.

Tack vare våra eldsjälarna och fantastiska talkogrupper kan vi i dag berömma oss över att ha ett verkligt fint **båtmuseum** att visa upp åt besökare från när och fjärran. Det är också intressant att se hur personer längs hela kustområdet vill skänka båtar och föremål till museet. Också ifråga om donationer kan man se att informationen man och man emellan är den effektivaste. Man har noterat att de föremål, som man vill värna om och bevara till eftervärlden kommer i gott förvar hos oss på båtmuseet. Utbyggnaden av båtmuseet har framflyttats med några månader beroende på att projekteringen inte gått så snabbt som vi ett tag trodde. Men projektet förs vidare och samma planering kvarstår i huvudsak.

Eldsjälarna vid **Brinken** har också gjort en verkligt fin arbetsinsats under sommarens lopp. Det har prunkat och blommat i trädgården, Tuvgården har fått nytt tak både utvändigt och invändigt. Det har renoverats och bättrats på både här och där. De sedvanliga evenemangen har avlöst varandra och varit mycket välbesökta. På sommarsamlingen hade vi glädjen att få lyssna till **Mikko Ollikainen**

föredrag och höra hans visioner om både lokala och nationella frågor.

Vid Brinken har inte besöksströmmen varit lika strid som vid båtmuseet, men vi har i alla fall kunnat glädjas åt en hel del besökare. Speciellt trevligt tycker vi det är att antalet unga besökare har varit så stort. Vi har under året haft besök av ett rekordantal skolelever i olika åldrar, alltifrån förskoleåldern till gymnasieåldern. Vi upplever det verkligt positivt att skolorna håller kontakten med oss och fortlöpande kommer på besök. Eftersom skolklasserna vanligtvis kommer på våren eller hösten kan vi också förlänga vår egentliga säsong, som är från midsommar till de första veckorna i augusti. Vi uppmanar skolorna, lärare och elever att fortsättningsvis hålla kontakten! Vi ställer gärna upp och visar vad vi samlat in och bevarat för att visa upp för kommande släktled.



Ett speciellt besök har fastnat i minnet från i somras. Det var när **åk. 2 från Övermalax skola** kom och besökte Långfors kvarn. Tillsammans med **Karl Gustav Grönroos** hade jag glädjen att visa de små vetgiriga skolbarnen med sina lärare runt i den gamla kvarnen. Det kändes härligt att se och höra frågorna och kommentarerna under rundvandringen i kvarnen. Ni eller någon annan klass är hjärtligt välkomna igen!

Jag skrev att jag är speciellt glad åt de unga besökarna på våra museer och det är sant. Men alla besökare är lika välkomna.

Jag läste i senaste numret av *God Tid*, pensionsförbundets förträffliga medlemstidning en artikel skriven av **Gustav Härmälä**

från Vanda. Han uppmanade i sin artikel sina pensionärsvänner att inte glömma museibesöken. Han skriver att han nyligen läst om en undersökning där det frågades: "Vilken hobby kan vara den bästa för äldre personers hälsa?" Svaret blev museiarbete! Vi pensionärer har ett stort ansvar för överförandet av vårt lands historia till nya generationer. Varje socken, varje by, har sin egen historia, en historia, som inte kan flyttas.

Han slutar med en uppmaning till pensionsföreningarna vid planering av nästa års verksamhet: "*Glöm inte museibesöken! Museerna behöver ert stöd. Även om alla museer inte är så fina och välutrustade kan ett besök leda till intressanta upplevelser. Samtidigt stöder ni den frivilliga verksamheten för bevarande av en del av vårt historiska arv för eftervärlden.*"

Så långt Gustav Härmälä. Jag instämmer tillfullo med min namne och välkomnar alla nya och äldre pensionärer med i vårt intressanta arbete för att värna om de gamla föremålen, ting och sedvänjorna för att kunna bevara och föra dem vidare till kommande generationer.

Jag önskar alla medlemmar, medarbetare och läsare en **God Jul och ett Gott Nytt År.**

Gustav Smulter

... i den gamla kvarnen.



Foto Gustav Smulter

Fyra gamla uppsatser och några ord om deras författare

I väntan på julen

Julen är en stor högtid. Julhögtiden infaller under den mörkaste tiden på året.

I väntan på julen ha vi mycket att utföra. Det skall skuras och städas i alla vrår. Det skall bakas och bryggas

och lutfisksen skall även köpas hem i tid för att hinna bli ordentligt lutad till jul.

Julklapparna försöker man även hinna med i tid, vilka ibland åstadkomma stort huvudbry. Vad skall jag köpa eller förfärdiga åt mina nära släktingar och vänner, som för dem skall vara passliga och nyttiga julminnen? Penningen brukar även spela en viss roll i detta avseende. Förr brukade jag i tid börja spara för att sedan till julafton förvandla mina penningar till julklappar. Då jag en julafton var och köpte en kaffekvarn åt min mor, så hade jag så jämt med pengar, att när jag skulle betala vände jag börsen upp och ned, och lät handelsmannen räkna dem. Till sin stora förvåning märkte han, att det stämde med det angivna priset på kvarnen.

Ett stort bekymmer för mig var finna någon vacker julgran. Julfacklorna gjorde jag i god tid i ordning och lade dem på ugnen för att sedan springa runt med dem kring byn i de glada kvällar som brukar vara rådande i juletid.

Julen kommer vanligen för fort för vuxna människor, därför att de ha mycket arbete till julen, men för barnen är det nog en väntan.

Torsten Stoor

Julbocken kommer

Snart kommer julen, och man får börja arbeta flitigt för att hinna med allt som är uträknat. Julbocken har mycket att göra också, han skall förfärdiga många ting till leksaker åt barnen. Barnen har blivit snällare än förut, äro hjälpsamma mot sina föräldrar och syskon.

Julafton kommer, allt är i ordning, julgranen är smyckad, några flickor i ålder mellan tio och tolv år går från gård till gård klädda i vita klänningar med något flor över ansiktet, för att inte vara igenkända av sina kamrater. De dansa och sjunga kring granen. "Nu ha vi här, jul i vårt hus, julen är kommen kaffe ralle lej, barnen i ring dansa omkring" o.s.v. Så sväva de lätta ut, lämnande efter sej den stämning, som vi alla bör få på julaftonen. Klockan närmar sig tio, jultomten borde börja komma, säger mamma.

Bjällror och stamp hörs i farstun, tre hårda slag med en käpp på dörren, så att barnen springa till mamma, både rädda och nyfikna. In träder en julbock med en päls avig vänd i flere färger, små klockor är fästa på ett rep, som han har om livet snurrat, riktigt fula skräbakögon, som har långt skägg och en liten röd tofsluva på huvudet, på fötterna har han stora vita filtstövlar, som är farfars eller morfars. Han frågar om barnen varit snälla i år. De svara alla litet blyga "ja". Då tar han fram en stor korg där

det finns både större och mindre paket. Med skrovlig röst och alla möjliga grimaser delar han ut så åt var och en deras gåvor.

Det värsta är, att då han bjuds att dricka något, så vill han ej få det att gå. Då skrattar vi alla så hjärtligt. Julbocken tackar och säger att alla skall vara snälla, så att han får komma nästa år också. Det lovar vi naturligtvis alla, att välkommen är han varje jul i allas hem.

Adèle Svenns



De fyra malaxeleverna i Närpes Folkhögskola år 1934. Sittande Adèle Svenns och Torsten Stoor. Stående från vänster Ivar Genberg och Gustaf Berg. Lägga märke till Elevförbundets märke som pryder klänning och rock-uppslag. – Håkan Genbergs hemarkiv, även julkorten.

Några ord om författarna till uppsatserna

Fyra ungdomar från Malax studerade i Närpes folkhögskola i Yttermark årskursen 1933–1934. Det var under denna skoltid som uppsatserna skrevs. De fyra ungdomarna var: Adèle Svenns (g. Genberg och Majors), Torsten Stoor, Gustaf Berg och Ivar Genberg.

Adèle och Torsten var kusiner och gran- nar i Kråkbacken i Malax både före och efter folkhögskoletiden. Adèle (1912–2010) bodde hemma hos sina föräldrar Maria och August Svenns. Torsten bodde tillsammans med sin mor, Maria Stoor, hos sina morföräldrar Maria Lovisa och Jakob Svenn. Marias man och Torstens far Jonas Stoor dog nämligen redan i oktober 1912 och Torsten föddes i februari 1913 och hann därför inte träffa sin far. Torsten stupade i vinterkriget den 28 januari 1940. Han var ogift vid sin död, men hade en fästmö.

Gustaf Berg och Ivar Genberg var också gran- nar i Junkaisbränno i Övermalax, men de var inte nära släkt. Gustaf var född 1914 och dog 1998. Ivar föddes 1912 och stupade i vinterkriget den 11 februari 1940.

Det var säkert trevligt och tryggt för de fyra malaxungdomarna att få sällskap av varandra när de första gången for till Närpes folkhögskola år 1933. Själv gick jag i Närpes folkhögskola årskursen 1956–1957 tillsam- mans med min kusin Bror Svenns.

Håkan Genberg

Ett julminne

Julen är en högtid, som vi alla vet, en av de största och märkligaste, som vi känner. Redan som små barn berättade far och mor för oss om Frälsaren, som då blev född i Betlehem. Det finns ej något så efterlängtat som julmorgonen. Det kommer en sådan stämning över en då, som aldrig förr. Barnens ögon stråla ikapp med julgranens ljus. Därute tindrar himmelens stjärnor, det är halvskymning, man har satt upp kärvar åt fåglarna, jullykktor hissas upp på långa stänger, som syns vida omkring. Hästarna skrapar i stallet, klipper med öronen och lyssnar till bjällrorna, som redan hörs ute.

Far kommer ut, spänner för, och så åker man till kyrkan. Alla sitter tysta under vägen, tankarna svävar långt borta till det, som vi då alls ej riktigt kan förstå. I kyrkan är det mycket folk, barnen sitter i famnen på sina mödrar, kyrkan är fylld till sista plats. Den väldiga kyrkokören sjunger "Hosianna". Prästen predikar två gånger, man blir nästan trött att sitta så länge, det ena ljuset efter det andra brinner ut. Alla sjunger en gemensam sång, och så tågar man ut ur kyrkan glada och nöjda denna gång.

Då vi foro hem var alla stjärnor och ljus borta, jag minns dock alltid det vackra jag såg på jultorgonen.

Adèle Svenns



Mina julferier

Nu har igen en julhögtid nått sitt slut, och vi ha börjat vårt arbete, där vi slutade före jul.

Julferierna började redan här på skolan. Julmiddagen för lärare och elever gemensamt och julfesten voro högtidliga. På jultorgonen var jag i kyrkan. Mellan de olika julfesterna sysslade jag litet med skolarbete, då jag inte var tillsammans med andra ungdomar. På annan dag jul hade vår ungdomsförening julfest. Det var roligt att träffa de kamrater, som man inte sett på någon vecka. Logen Framgång hade julfest på nyårsdagen. Denna julfest firades för medlem- mar och inbjudna. Vi sutto kring långa bord, som voro prydda med ljus. Tal, sång och musik samt kaffepauser omväxlade med varandra. Julnumret av logens tidning var skämtsamt och trevligt. Sist följdes en stunds lekar.

På trettondagen voro vi på trettondagssoaré. Bl.a. upplästes där en dikt, där de välsignade slasket, något som jag inte gärna går med på. Nästan hela tiden våra julferier varade, var vägarna i det uslaste skick. Vi höllo oss därför mycket inomhus, i stället för att vi om väder- leken medgivit, skulle ha varit ute i det fria och njutit av den friska luften, mer än vad vi gjorde. Trots allt ha julferierna blivit lyckade, och vi börja på det goda nya året med nytt hopp.

Skrevet av **Torsten Stoor** år 1934



För 100 sedan

Till invånarna på Karelska näset.

Höj ditt svärd, du finska lejon, — tankens svärd bland stjärnors
rymd!

— deras klara glans dig lede, ej av blodets strömmar skymd!
Trampa djärvt på våldets sabel! — med din tankes skarpa svärd
kan du döva tusen klingor, kan du trotsa våldets värld!

Höj ditt svärd, du finska lejon, — kärleks blanka riddarsvärd!
Alla andra klingor brista, endast denna är dig värd!
Upp till strid mot hatets makter! upp mot lögn och list och död!
Se, framför dig strålar himlen klar av Ljusets morgonglöd!
— Hbl. Nino Runeberg.

I de större nationella sammanhangen kom särskilt Viborgs län i fokus hösten 1911, bland annat genom att 100 år gått sedan länet återfördes till Finland. Eventuella jubileumsfestligheter hade förstås lätt blivit forum för patriotismyttringar, och det meddelades därför att H M kejsaren ”i nåder täckts förbjuda” officiellt firande av hundraårsminnet. Dessutom hade ju tsarregeringen länge sneglat begärligt på länet, och nu framfördes också ett konkret förslag att åtminstone kommunerna Nykyrka och Kivinebb på Karelska näset skulle överföras till Ryssland. Förslaget väckte genast bestörtning, inte bara i de berörda kommunerna. I Viborg för ordningsmakten brutalt fram mot demonstranter, och i hela landet ordnades protestmöten som ofta – också i Vasa – hindrades av polisen. Läget skärptes ytterligare när den ryskvänlige hovrättspresidenten **Hirviranta** i Åbo blev skjuten.

Men även i Ryssland skärptes stämningar och smiddes attentatsplaner. Vid en teaterföreställning där tsaren själv ingick i den förnåma publiken blev landets starke man **Pjotr Stolypin** nedskjuten och dog efter några dagar. Mördaren, juristbiträdet **Bagroff**, hade socialistiska-anarkistiska sympatier och gick med stil och stolthet mot sin snara dödsdom: avstod från svarsadvokat och nådeansökan, lät sig hängas iklädd fracken han burit på teatern. I Finland saknade man inte Stolypin, som i sin egenskap av rysk ministerpresident hade varit huvudaktören bakom de senaste årens nedmontering av landets autonomi.



Ministerpresident Pjotr Stolypin var illa tåld i Finland men hade sina fiender också hemma i Ryssland. Tidigare attentat hade han undkommit med livet i behåll, men i september 1911 dog han efter att under dramatiska omständigheter ha blivit nedskjuten på en teater i Kiev.

Planerna på att införliva två kommuner på Karelska näset med Ryssland väckte förbittring och protester i hela Finland. Nino Runebergs indignation tog sig poetisk form i dikten *Finlands vapen*, publicerad i *Vasabladet* 16.9.1911.

Händelser som dessa blev tankeställare för de ryska myndigheterna, och det började talas om en ”ny kurs” med mildare maktutövning både inrikes och mot Finland. Stolypins efterträdare **Kokovtsoff** togs emot med vissa förväntningar, och påstods rentav vid någon diskussion ha sagt ”Finland bör lämnas ifred”. Några tydliga tecken på kursändringar hann ändå inte noteras inom året 1911.

* * *

I Malax gladdes man åt bättre skörd än på flera år, och genom bäckrensningar i Långmossa och Börängstrakterna arbetade man på att förbättra odlingsmöjligheterna för dem som bodde i områdena eller som genom den pågående storskiiftesregleringen skulle få mark där. Viss förargelse vållade enligt *Vasabladets*



Bäcksgrävning i Malax i början av 1900-talet. Troligen är det Storsjöbäcken som istandsätts.

lokalreporter ändå ”ett visst beryktadt byggmästarämne och förtroendeman i denna kommun”, som försökte fresta de berörda bönderna att avstå från statens utlovade bistånd med pengar och gratis arbetsledning för gräv- och sprängningsarbetena, allt i misstänkt syfte att denne för egen vinning själv ville kapa åt sig ledarskapet för projektet. Malaxbornas härjningar i prislorna vid SÖL:s fiskeriutställning i Vasa i september tyder på att också fiske och fiskförädling bedrevs framgångsrikt. **Bagar-Kalle Malmbergs** solotriumf hösten 1910 nämndes i en tidigare *Vällingklöcka*, men nu återfanns orsbor på förstaprisplats i alla tre tävlingskategorierna. I kryddströmmingsklassen var nästan tredjedelen av de drygt 15 förstaprisvinnarna från Malax.

Beträffande den andliga odlingen var årets märkeshändelse grundandet av en hornseptett på kontor **A J Rosendahls** initiativ. Åtta ynglingar försågs med instrument och fick börja mer eller mindre från nollnivå med både spelteknik och notlära. Orkestern kom att spela allt från sakralt och fosterländskt till dansant och underhållningsmässigt. Den representerade ett första skede i Malax stolta och mångsidigt manifesterade blåsmusikhistoria, och särskilt intressant är att just septettverksamheten senare återuppstod efter en lång paus som inleddes med krigsåren – innevarande år har den nuvarande septetten med jubileumskonserter firat hundraårsminnet av det ursprungliga grundandet.

965

”KONUNG DAVID”

Öb. MA: Matts Israelsson-Ström



”Iistas Matt” (d. 27.11.1911) spelade i synnerhet många polskor, med ibland lättsamma namn som *Sprättardansin* och *Hej Filidonko*, men ibland riktigt högtidliga som *Konung David*. Efter honom har också upptecknats flera masurkor, polkor och valser (inkl. en *Konung Davids vals*). Noterna ovan ingår i en utgåva av Svenska litteratursällskapet.

Hornen började klinga i bygden, men en fiol tystnade när torparen, piptillverkaren och bygdespelmannen **Matts Israelsson Ström** dog i november 1911. Denne ”Iistas Matt” var ett slags musikalisk arvtagare, och dessutom svärson, till den legendariske ”Påvars Abram” (**Abraham Johansson Sten**, d. 1870), som ibland t.o.m. lär ha kallats till Vasa för att underhålla prominenta gäster. Efter Matts kunde folkmusikforskaren **Otto Andersson** nedteckna hela 50 låtar, och det är främst genom dem som Malax blivit väl företrätt i de samlingar av äldre spelmannemusik som senare utgavs av Svenska litteratursällskapet. Varför Matts kallades ”Rekos Matt” är inte helt klart – det sades att han ”for omkring och reka och spela” enligt Andersson, som också hävdar att ”reka” (med kort ”e”) på Maladialekt betydde att spela litet dåligt.

* * *

Senhösten 1910 hade Malaxborna underhållit *Vasabladets* läsare med en ilsken insändardebatt. Detsamma upprepades i slutet

Förståeligt nog växlades det på årets sista kommunalstämma i december ”många vassa repliker om skolmedel”, och till sist överenskomms att skolutgifterna skulle börja bokföras så, att man lättare kunde hålla ögonen på

Leif Finnäs

Kan ni köra och vet hvad det vill säga att hålla hästen »framme på hand» och om den är inkörd och »har mun», kör den då lugt förbi automobilerna och hindra den från att kasta genom att hålla den »väl i hand» samt mana med piskan på yttersidan, medan ni samtidigt lugnar den med rösten. Detta är bästa sättet, och efter ett fåtal med lugn behandlade mö-

Ur Vasabladet 27.8.1911.

~~Pl. 39.~~

Mod till afhandlingen af den 16. Janu-
ari 1855, angående 8. mantal af Rikas
skatte hemman, nr 15. Gfthermalas by.

1. RUB.

Arkivnytt

Att läsa gamla handstilar är ju inte det lättaste. Skrivare av protokoll ansågs förr mer eller mindre som konstnärer och visade gärna upp sin skicklighet genom att ”krusa ut” texten, i synnerhet var de stora begynnelsebokstäverna

Vi fick goda kontakter med **Merja Passoja** och de andra på fotoavdelningen. Museet planerar en utställning med Aina Sandelins bilder och där skall vi också delta med det material vi har i Malax.

Inga Österblad

4



Båthuset 2011

Båthus nr 6 vid "Bodarna" i Åminne

August Nyköping (Köping; 1861–1940) bodde under senare delen av sitt liv i Vias. Efter hans död ordnades auktion på hans kvarlåtenskap. Bl.a. utbjöds hans halva av ett båthus i Åminne. Ägare kom att bli **min far, Viktor Nykvist**, och **hans bror Elis**. Den andra hälften ägdes då av **Edvard Forsberg** (1886–1958) i Klockarbacken.

Läsåret 1952–53 var jag t.f. lärare i Vias skola och hade för första gången i mitt liv en svindlande hög lön, enligt vad jag själv tyckte. Jag köpte först min farbrors andel och sedan Forsbergs. Denne berättade att hans nyckel fanns hos sonen Viktor. Jag cyklade dit och fick nyckeln. Huset var den tiden försett med stocklås.

Båthuset torde vara ett av de allra första som flyttades till stället från den gamla båthamnen nära Åminneborg. **Min morfar Isak Norrgård** for till Amerika på 1890-talet. Han var Köpings goda vän och hjälpte honom att lägga nytt halmtak före Amerikaresan. Då läckte det gamla halmtaket, som bör ha varit minst trettio år. Då jag övertog huset, var det igen dags för ett nytt tak, som höll till 1980-talet. Då var det svårt att få takhalm, men efter mödor och besvär kom jag över tillräcklig mängd i Vörå. Med hjälp av **Einar Snickars** och **Sven Båtman** blev det ett nytt tak, det enda dämra på åns norra strand.

Det nya halmtaket väckte uppmärksamhet, inte minst i fågelvärlden. Det vimlade av gråsparvar där som byggde sina bon i halmen. Kråkor och skator höll sammankomster på taket, som egentligen borde ha hållit trettio



STORFURSTENDÖMET
FINLANDS VAPEN
1809–1917

Minnen från storfurstendömet Finland tid, i början på 1900-talet

år. Efter tio år började det läcka. Det gick inte mera att få takhalm. **Sven Fant** hade lyckats få ett parti från Velkmossa i Pörtom, och det var det enda som fanns inom räckhåll. Med sorg i hjärtat lade jag plåttak. Jag hade en känsla av att jag gjorde mig skyldig till helgerån, men var som förra biskopen "nödd och tvungen". Stocklåset måste jag byta ut mot ett hänglås. **Tor Köping** levererade de metallkonstruktioner som hörde till systemet. "Hundra mark" var hans stående taxa, så också i det här fallet.

Båthuset har en intressant och omväxlande historia. Kommunens första ångbåtsbrygga fanns strax nedanför, på den plats där **Hydén's båthus** nu finns. Den första ångbåt som trafikerade linjen till Vasa, börjande 1883, var *Vågen* från Petalax. Den ägdes av **Abraham Kullman**, ursprungligen Malaxbo och gjorde på sin väg till och från Vasa en avstickare in i Malax åmynning. Det blev nödvändigt med ett magasin för de varor, som kommunens köpmän fick från staden. Handel på landsbygden var tillåten sedan 1859. Båthuset blev varumagasin. Åmynningen var dock grund, vilket resulterade i att en ny ångbåtsbrygga byggdes på den plats som fick namnet "Bryddjo". Där kom ett nytt båthus att uppföras, också det ett magasin för ortens köpmän. Det ägs idag av **Johan (Janne) Stoor**.

Då första världskriget bröt ut år 1914, började ryssarna frukta en tysk eller en svensk landstigning på den svenskösterbottniska kusten, där befolkningen inte ansågs vara pålitlig. Det resulterade i att ryska soldater sändes



Fragment som påminner oss om tider som flytt, när ryssen ännu bestämde över oss finländare. Malaxbon, i detta fall fiskare eller utövare av annat slag som rörde sig på sjön, måste ha ett id-märke fastsatt i utkanten av framstammen på båten.

Dessa båda skyltar (nr 56 och 75) finns i båtmuseets ägo. Kallar vi dessa plåtar med nummer för passer- eller tillståndsbekräftelse uppstår frågan om passersedeln (skriven på ryska) erhöill samma nummer som tillståndsbekräftelsen för fiskerätten. Svara den som kan!

Bror Antus

Skyttbilderna: foto Bror Antus

Värdefull donation av Nils-Erik Nykvist

Malax museiförening erhöill i höst båthus nr 6 i Åminne som donation av Nils-Erik Nykvist, som invid berättar dess mångskiftande historia med anor från ryska tiden.



Båthuset 1990

Foto: Bror Antus

ut till våra strandbyar och skärgårdssamhällen. Kommunerna måste stå för inkvarteringen av både dem och deras hästar. Kasern i Åminne blev ett hus på den plats där **Talvities** nya hus nu finns. Till stall rekvirerades båthuset, som var stort och låg nära kasernen. Också ett annat båthus (nr 23) något längre upp vid åmynningen rekvirerades. Springorna i stockväggarna tätades med påspikade ribbor för att förhindra drag, och en lucka sågades upp ovanför dörren för att släppa in ljus. Allt detta kan man se än i dag och dessutom märken på väggarna efter "krubbitarnas" tänder.

Ryssarnas närvaro avlöpte inte utan komplikationer, och i januari 1918 fann de för gott att hastigt lämna Malax. Deras tid där var slut.

Under min tid har nedersta stockvarvet på huset förnyats med gammalt timmer, och väggarna har nödortfiktigt riktats upp. Också detta ingår i husets skiftesrika historia, som museiföreningen förhoppningsvis kommer att slå vakt om.

Vasa den 6 augusti 2011

Nils-Erik Nykvist



Inne i båthuset finns ännu Nils-Erik Nykvists fäleka eller iseka (ingår inte i donationen). Ekan är båtbyggaren Arvid Wests, Malax, sista båtbygge ca 1970. Förutom båthuset donerar Nykvist en hel del mindre föremål som finns i båthuset. T.h. Nykvist i samspråk med Bror Antus.

Jag – en Malaxättling

Det hör visst pensionärsåldern till att man dels börjar söka sina rötter, om man inte gjort det tidigare, dels börjar minnas allt möjligt från barndomens dagar.

Av olika orsaker har jag kommit att på senaste tid fundera över mina rötter i Malax. Att min farmor, Maria Riska, f. Svedberg, var från Malax har jag förstås alltid vetat, men henne minns jag inte mycket av, eftersom hon dog redan våren 1945 innan jag ens hunnit fylla fyra år. Farfar Johannes Riska minns jag mycket tydligare, för han levde fem år längre än farmor. Farfar var från Kronoby och hela släkten på pappas sida räknade sig mer eller mindre som utflyttade Kronobybor. Eftersom jag dessutom är född i Kronoby, dit vi för ett år flyttat undan kriget, och eftersom vi tillbringade många somrar i min barndom där, kom Kronoby att för mig framstå som det ställe min familj härstammade från. I slutet av 1960-talet kom jag dessutom att med min familj bo ett och ett halvt år i Kronoby innan vi flyttade till Närpes.

Farmor Maria och Moster Hanna

Farfar och Farmor hade långt innan jag föddes bosatt sig i Helsingfors och Farfar var anställd på Fredriksbergs station som bokhållare (trots att han egentligen var folkskollärare till utbildningen). Min faster Linnea bodde tillsammans med sina föräldrar och tog hand om dem när de blev äldre. Hon arbetade en stor del av sitt yrkesverksamma liv som avdelningssköterska på Maria sjukhus. Efter föräldrarnas död tog hon ledigt ett år och for till USA, där hon besökte släktingarna, men också arbetade en tid på ett sjukhus. Pappa Ragnar och hans bröder hade förstås också hållit kontakt med dem som flyttat till USA och med Moster Hanna i Malax, men det var nog till stor del Faster Linneas förtjänst att vi barn fick höra om våra rötter i Malax och om släktingarna "over there".

Moster Hanna var alltså Farmors syster och hon var den enda i en stor syskonskara som blev kvar i Malax sedan familjens gelbgjuteri lagts ner. Ett barn hade dött som litet och hela sju av syskonen hade emigrerat till USA. Hanna torde ha haft det rätt fattigt som "backstugusittare" och hjälpgumma, men troligen fick hon en del ekonomiskt stöd från sina syskon och andra släktingar. På äldre dagar var hon sjuklig, bodde på ålderdomshem och dog 1967. Jag tror att jag bara träffade henne en eller ett par gånger – men "Moster Hannas stuga" är för mig fortfarande den enda riktiga benämningen på den lilla stuga i Malax, som fortfarande finns kvar och till och med är helt beboelig.

Morbror Leonard och Nels

En av de Svedbergsättlingar som jag har de tydligaste minnena av är pappas morbror, Leonard, som inom släkten alltid kallades Morbror Leonard. En av de många omständigheter kring Morbror Leonard som gjorde intryck på mig när jag var barn var att han emigrerat till Amerika endast 16 år gammal. Det måste ha varit svårt för hans mamma att släppa iväg

honom – men vad jag inte förstod som barn var att alternativet troligen hade varit en lång militärtjänstgöring i ryska tsarens armé. Att det hade funnits äldre syskon i Amerika och yngre kvar i Finland, som senare också skulle emigrera, kände jag inte som barn till. För oss, Maria Svedbergs barnbarn, var Morbror Leonard hur som helt en sorts Westernhjärte, som på sin lustiga Malaxdialekt med amerikansk brytning kunde berätta vidunderliga saker om livet på andra sidan havet. Leonard hade gjort sitt första besök i Finland 1930 och det torde ha varit då som han köpte stugan i Malax för att hans mor och syster skulle bo där. Leonards mor Beata dog året efter detta och systemen Hanna var därefter den enda familjemedlemmen som fanns kvar i Malax.

Eftersom Morbror Leonard hann fylla hundra år strax innan han dog 1986, fick jag uppleva honom under flera av hans besök i Finland. Jag har egentligen de tydligaste minnena av honom och hans ursprungligen rikssvenska hustru Esther från det halvtannat år långa besök de gjorde i Finland (och i Sverige) våren 1947 till hösten 1948. Jag minns tydligt att jag fick två sommarklänningar, som var mycket fina jämfört med vad en sexåring i kristidens Finland vanligen hade på sig. Sommaren 1947 besökte paret Kronoby, där bl.a. vår familj vistades sommartid. Av fotona att döma var Moster Hanna med åtminstone någon eller några dagar i Kronoby, fast jag inte kan säga att jag minns henne. Den som jag minns tydligast är Esther, som för dagarna på sommarstugan på Gåsön hade tagit med sig en mängd intressanta kreaturer, bl.a. något slags strandpyjamas, vars like jag aldrig sett. Jag minns att hon hade ett slags klädsel före lunch och sen bytte hon till nånting annat när vi skulle äta. Att hon därtill talade "konstigt" (rikssvenska med amerikansk brytning) gjorde att vi barn upplevde henne som en verkligt exotisk person.

En annan "Westernhjärte" i min barndom var Pappas kusin Nels Bonn. Nels hade som barn fallit och skadat sig, vilket ledde till att han blev puckelryggig och kortväxt. Han hade en aning hes röst, något som antagligen berodde på hans handikapp. Nels var väldigt trevlig och vi barn tyckte mycket om honom. Hans mor Ann-Sofi var syster till Farmor, Moster Hanna och Morbror Leonard. I min barndom var Nels ungtal och han besökte Finland tillsammans med sin mor åren 1950 och 1952 och var dessutom ensam här 1956.

Brev och paket

En viktig tradition i vår släkt (= "Riskorna") var att de brev som kom från släktingarna i Amerika lästes högt under släktbjudningar. Som mycket liten förstod jag kanske inte så mycket av innehållet (trots att breven var skrivna på svenska), men det var högtidligt att sitta tyst och lyssna och sedan höra de vuxnas kommentarer till brevens innehåll. Jag har inga tydliga minnen av vem eller vilka som besvarade breven, men jag minns att man en gång i slutet av 1940-talet slog på stort och spelade in

en grammfonskiva för att skicka till släktingarna i Tacoma. På skivan framförde Farfar en muntlig hälsning och så sjöng syskonen Riska med fruar några sånger.

Under efterkrigstiden brukade vi till jul få ett paket från amerikasläktingarna. Det som jag åtminstone minns att de brukade innehålla var tuggummi (med en speciell "amerikansk" smak), valnötter och kryddor. Valnötterna var från ett träd på någon släktings – kanske Morbror Leonards – gård. Senare fick vi veta att blixten hade slagit ner i valnötsträdet och förstört det. Om kryddorna minns jag att det på de små plåtburkarna stod Cardamom (kardemumma) och Cinnamon (kanel), vilket var två av de allra första engelska ord som jag lärde mig. Något i klädväg kunde det också finnas med. I samband med att någon från Amerika kom på besök kunde t.ex. damerna i släkten få scarfar, smycken och annat flärdfullt.

Malaxlimpor och andra souvenirer

De släktingar som var här på besök köpte förvisso med sig hem ett och annat "typiskt finländskt", men jag kommer bara ihåg två ting som de ville ha. Det ena var självklart: Malaxlimpor! Limporna fanns troligen inte på 50- och 60-talet att köpa i Helsingfors, så dem skaffade man på något sätt från Malax. Det andra som jag minns var en udda pryl, troligen inte ens tillverkad i Finland, som Leonard blev förtjust i, nämligen en uppblåsbar plastklädhängare, som man t.ex. kunde hänga nytvättade skjortor på. Dem skaffade han på 60-talet många av för att ha själv och för att ge bort åt andra. Lustigt nog hade han tydligen inte sett liknande hängare i USA.

Ett viktigt minne som de amerikanska släktingarna hade med sig hem var foton, diabler och filmer. Leonard hade tidigt skaffat sig en filmkamera och det var antagligen samma kamera som också Nels hade med sig vid sina besök. En filmprojektor lånades eller hyrdes någonstans och på det sättet blev det möjligt t.ex. för vår familj att på ett lakan spänt mot en vägg se hur man hade det i Tacoma hos släktingarna. När mina äldre bröder under olympiasommaren 1952 arrangerade en "mini-olympiad" för barnen i grannskapet, filmade Nels hur vi sprang och hoppade. I något skede fick vi se filmerna och jag var otroligt stolt över att för första gången i mitt liv ha varit med på en film.

En Svedbergare är också jag

När jag med tanke på den här artikeln tagit reda på namn, födelseår m.m. för släktingarna på Farmors sida, har jag allt mera börjat inse att jag minsann har lika starka band till Malax som mina "smäkusiner" i USA. Jag härstammar ju liksom de i direkt nedstigande led från Gelbgjutarna Svedberg! Det är ju synd att inte en enda ättling är fast bosatt i Malax, men genom Hannas stuga (som ägs av en ung släkting) och inte minst genom alla bilder och minnen är vi för alltid förknippade med vår farmors hembygd. Till detta har de till Amerika utvandrade Svedbergarna i hög grad bidragit.

Ulla Holmberg

Närpes

Våra farföräldrar: Johannes Riska, 1872–1950 och Maria, f. Svedberg, 1876–1945.

Deras barn:

Waldemar R, 1899–1993, hustru Elsa 1901–1983.

Deras barn: Erna (f. 1939) och Eirik (1944–1975).

Ragnar R, 1901–1971, hustru Sargith, 1911–1998.

Deras barn: Sven, f. 1936, Rolf, f. 1939 (tre barn, fyra barnbarn), Ulla, f. 1941 (två barn, sex barnbarn), Hasse (två barn, två barnbarn).

Rurik R, 1904–1963, hustru Svea, 1905–1999. Deras barn: Torbjörn, f. 1930 (tre barn, sju barnbarn), Håkan, f. 1937 (ett barn), Lars, f. 1942 (tre barn, fem barnbarn)

Linnea R, 1905–1987.

Släktbjudning på nyårsdagen 1939 i Helsingfors. Alla på bilden heter Riska. De vuxna är fr.v. Svea, Rurik, Maria (f. Svedberg), Johannes, Linnea, Waldemar, Elsa, Saj och Ragnar. Barnen heter Håkan, Tor-Björn och Sven. Foto: Ragnar Riska (med självutlösare).



SVEDBERG, Matts Mattsson (1847–1909). Gelbgjutare, g. Beata Lovisa Sved (1850–1931)

Barn:

Hilda (1870–?), emigr. 1896, g. Fairfox.

Lydia (1872–1941), em. 1900, g. Rose.

Johanna = Hanna (1874–1967), bodde i Malax.

Maria (1876–1945), g. Johannes Riska.

Anna Sofia (1879–ca 1964), em. ca 1902–3, g. Bonn.

Mathilda = Tilda (1881–ca 1964), em. 1901, g. Beck, g. Howes.

Werner (1884–93)

Leonard (1886–1986), em. 1903, g. Ida, g. Esther.

Carl Titus (1889–ca 1964), em. 1907, g. Caroline.

Hilma (1891–1913), em. 1909, g. Ahlskog.

Leonard och Esther Svedberg (övre raden t.h.) på besök i Kronoby sommaren 1947. I mitten Hanna Svedberg, som hade åkt från Malax med brodern Leonard. De övriga: Farfar Johannes (som var änking sen ett par år), Mamma Saj, Svea, Linnea, sittande Rurik. Dessutom några av barnen Riska samt Ruth, som hjälpte till i vårt hem. Foto: Ragnar Riska.



Faster Linnea reste 1950 till USA för att besöka släktingarna och för att arbeta på ett sjukhus. Två av hennes bröder, Waldemar och Ragnar, var med och följde henne till Helsingfors järnvägsstation. Foto: Ulla Riska.



Morbror Leonard återkom till det gamla hemlandet ett flertal gånger ännu på äldre dagar. Här är han avporträtterad i Kronoby 1968 med sin syster Marias barnbarnsbarn Magnus och Monica, som är Tor-Björn Riskas barn. (Monica heter numera Groop). Okänd fotograf.



Nels Bonn och hans mor Ann-Sofi har tagit med sig Moster Hanna (i mitten) på utfärd till Kronoby sommaren 1950. Okänd fotograf.

Mera om släkten Svedberg:

I museiföreningens och Lions Club Malax årsalmanacka, *Aanacko 2012*, ingår en artikel om gelbgjutarna Matts Svedberg d.ä. och d.y.. Artikeln är skriven av Sven Riska, som även lovat återkomma med en text om Amerika-emigranterna Svedberg i *Välling-klockans* majnummer 2012.

Gynna museiföreningen!

Köp våra böcker och
julkort (och köttsoffa på hem-
byggsdagen av Nina Falk t.v.)
som finns i ortens
banker eller fås
genom kontakt till
Karl-Gustaf
Dahlsten (t.h.)
3654 371.

En bok som julgåva!

Öväbyji i Malax runt 1950

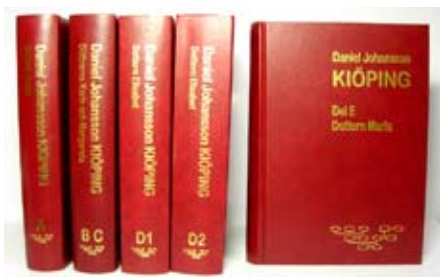


Vykort 0,50 euro /st

Båtbyggarna Marander 10 euro
Amerika! – Emigration 1900 10 e
Glimtar ur en bygdemans liv 20 euro
Kust- och älvyfiske 10 euro
Bilder från det förflutna 10 euro
Malax 1914 5 euro
Malaxbygden (med 2 kartor) 30 e
Minnen från Malax 5 euro
Lät solä skin, lät sånna blås 15 e
Fattiggården i Malax 8 euro
Som det grymmaste krig 5 euro
En livsvägs krokar 5 euro
Storsjön 5 euro
Öjna 8 euro

Julklappstips!

Daniel Kiöping-släktverket
Maria-delen 40 euro, övriga delar
till specialpris!



En släktbok ur **Kiöping-**
serien är alltid en upp-
skattad julgåva!

En grupp medlemmar i **Malax museiförening r.f.** och **Malax Pensionärer r.f.** har forskat och samarbetat om en bok om bydelarna i Övermalax runt 1950 och genom kartor och gårdsnamn dokumenterat namnen som var i dagligt bruk och vem som bodde i gårdarna. Då användes *Snickaris*, *Gåmmos*, *Nyysty Hannes* o.s.v. I boken finns många fotografier och både äldre och nyskriven text. Boken utkommer till jul och blir en lämplig julklapp. Bokens namn:

Öväbyji i Malax runt 1950

Pärmen har gjorts av **Peter Björknäs**, om-
brytningen av innehållet vid Waasa Graphics.
Gunnel Smulter har varit redaktör. Format
297x210 mm, ca 200 sidor, rikt illustrerad i
svartvitt och färg. Pris 30 euro.

Siri Hagback



Stådningsdags inför jul? Kalla på Övermalax-marthorna!
De städade Tuvgården (ovan) inför säsongen. Ordning och
reda är viktigt i allt museiarbete. Inte bara för våra föremål,
utan lika mycket trivseln. – Foto Siri Hagback



Aanacko 2012 har utkommit. Kan kö-
pas på ortens banker och affärer. Pris 6 euro.



MALAX MUSEIFÖRENING rf

Ta kontakt!

Närmare uppgifter om medlemskap,
talkoarbeten, donationer m.m. ger
styrelsemedlemmarna 2012:

Gustav Smulter (ordf.) 0500-362378
Karl-Gustaf Dahlsten (viceordf.) 365 4371
Vidar Björknäs 365 1297
Britt-Helen Flemming (kassör) 365 4572,
Siri Hagback 365 4344
Gunnel Smulter (sekr.) 365 4595
Göran Strömfors (båtmus. sekr.) 365 1123
Nils Sund 365 4152
Inga Österblad 050 5695639
Gunvor Brokvist (adjungerad) 365 4152
Nina Falk (adjungerad) 050 3003234
Leif Finnäs 050 5252513
Vid museernas öppethållning:
Brinkens museum 365 1913
Kvarkens båtmuseum 365 1933



<http://museum.malax.fi/index.html>

Bli medlem i museiföreningen! Kontakta någon
i styrelsen om du vill bli medlem (7 euro/år).
Värva dig själv samt två andra personer som nya
medlemmar – då får du gratis böcker och vykort
till ett värde av 12 euro! Förutom *Vällinglockan*
även tidningen *Hembygden*. **Välkommen!**

Vällinglockan. December 2011.
Redaktion: Leif Finnäs, Gunnel Smulter och
Göran Strömfors (även layout och nutida bilder
om ej annat nämns). Bilder: Malax museiföre-
nings bildarkiv.